

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

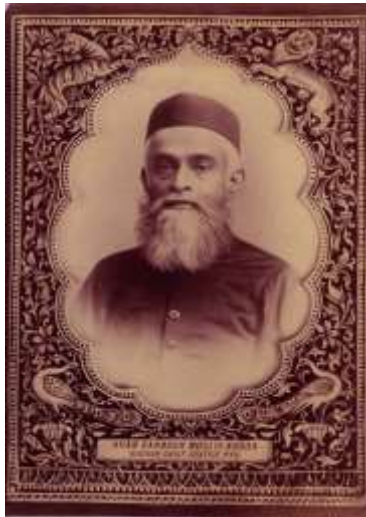

۲۰۱۸/۰۸/۲۷

استاد شاه محمود محمود

کتابخانه خدابخش یکی از گنجینه های نادر علوم اسلامی (۱)

این کتابخانه با داشتن کتابها و نسخه های خطی فارسی - دری و عربی شهرت جهانی دارد که در پایان قرن ۱۹ م حیثیت کتابخانه و مدرسه علوم اسلامی را دارا بود. این کتابخانه در هنگام افتتاح به نام خدا بخش نامگذاری گردید. مبنای این کتابخانه شبیه به داستانی میماند که پدر یکی از گرانبها ترین خواب و آرزوی خویش را به پسرش به ارث می گذارد، تا پسر موصوف خواب پدر را جامه عمل بپوشاند.

محمد بخش پدر خدا بخش وکیل مدافع شهر پتنه ولایت بیهار هند بود. که از قدیم عشق و علاقه به تاسیس کتابخانه اسلامی داشت و به همین مناسبت سعی کرد تا با مصارف هنگفت پولی نسخه ها و اثار قلمی را جمع آوری نماید که در نتیجه موفق شد تا ۱۴۰۰ جلد نسخه قلمی را گرد بیاورد. داسچیدانند سهینا در کتاب خویش خدابخش را شخصیت برارنده معرفی نموده است. خدابخش متولد ۱۸۴۲ م بوده و تحصیلات خویش را در کلکته به پایان رسانید. بعد از تحقیق و مطالعه چند ساله منیث قانون شناس شناخته شد و برای کار عملی در شهر « پتنه » مقرر گردید. موصوف در امور کاری و وظیفه محوله خویش به موفقیت های بیشتری نایل آمد تا بالاخره به حیث رئیس محکمه نظام عالی عدلی مقرر گردید. وبه نسبت خدمات عامه از طرف حکومت بریتانیوی حاکم بر هند به اهدا القاب های متنوع مفتخر گردید. خدابخش [مولوی] بنابر علاقه و دلچسپی که به ادبیات اسلامی داشت. ایجاد و تاسیس این مرکز بزرگ علمی یعنی کتابخانه نتیجه تلاش و نبوغ و قریحه سرشار او میباشد. او مرد خود خواه نبوده بنابراین نمی خواست نام خود را بر کتابخانه خویش بگذارد روی این منظور آنرا « کتابخانه عامه مشرق » نامگذاری نمود. اما مردم این نام را نپذیرفتند و نام موصوف یعنی خدابخش را بر کتابخانه گذاشتند. (۲) مؤرخ بزرگ هند « جادونات » مینویسد: غالباً نسخه قلمی های نادر این کتابخانه، از کتابخانه های حکمرانان مغول جمع آوری شده است که بعد از سقوط امپراطوری مغول به این جا انتقال داده شده است.

د پانو شمیره: له 1 تر 3

افغان جرمن آنلاين په درنیت تاسو همکاري ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنی دلیکنیزی بنی پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرو مخکي په خیر و لولی

گفته میشود: که خدا بخش شخص عرب را که در شناخت آثار و کتابها مهارت داشت برای جمع آوری کتابهای استخدام نموده بود. موصوف از سوریه، مصر و ایران کتابهای را جمع آوری نموده و خدابخش آنها را به قیمت زیاد خریداری نمود.

بنابراین به این ترتیب شهرت [خان بهادر] خدابخش در سراسر هند پیچید و هرکس که نسخه قلمی خوب و بهتر داشت به نزد خدابخش آورد.

تعداد نسخه قلمی کتابخانه خدابخش به زبان عربی و فارسی به ۴۲۲۱ جلد میرسد. که هسته مرکزی کتابخانه را تشکیل داد. بر علاوه آثار و کتابهای فوق؛ نسخه های دیگری به زبانهای اردو، ترکی، هندی و سانسگریت و ۲۰۰ نسخه دیگر که در برگ های خرما نوشته شده و ۷۰۰ تابلو رنگین که به زیبایی کتابخانه افزوده است؛ در این جا وجود دارد.

زمانیکه این کتابخانه افتتاح میگردد؛ تنها دونیم هزار جلد کتاب و ۴۰۰۰ نسخه قلمی داشت اما امروز تعداد کتابها و نسخه های قلمی و کتابهای مصور و مجلات و جراید به ۵۲۰۰۰۰ میرسد. (۳)

در این کتابخانه؛ آثار فلسفه اسلامی، تصوف، اخلاق، قانون شناسی، تاریخ، بیوگرافی، علوم طبیعی و ادبیات گردآورده شده است.

یکی از سیاحین که در همان زمان به هند سفر نموده بود این کتابخانه را دیده بود و می نویسد که: حقیقت این است که در دنیای ما، هیچ کتابخانه بی وجود ندارد که با کتابخانه خدابخش در موارد نسخه های قلمی و مطلا شده و نسخه های که با رنگ سنگ های قیمتی تهیه شده اند. همچنان میناتوری های؛ با رنگ های فیروزه یی، سرخ و سبز و زعفرانی بصورت بسیار زیبا و قشنگ آماده شده اند، مقایسه و رقابت نمایند.

رابندرناث تاگور شاعر بزرگ هند در سال ۱۹۱۳ م این کتابخانه را مشاهده کرد و در مورد می نویسد: من به عوض بازی با این اشکال لایتناهی مشغول تماشای آن بودم و نگاه و چشمان من همان روشنایی را یافت که هیچگاه برای خویش نتوانست تصویری را انتخاب کند. به همین منظور آنچه من دیدم از دایره توصیف من بالا بود. مهاتما گاندی شخصیت شناخته شده هندوستان که ۱۲ سال بعد از تاگور این کتابخانه را دید در کتاب خاطرات کتابخانه نوشته است که:

«تذهیب کاری، رنگ آمیزی و زیبا سازی قران کریم و شهنامه فردوسی این کتابخانه چنان بلند و عالی است که در چشمان بیننده؛ روشنایی و نور جاویدانه به وجود می آورد. من برای مؤسس و بنیادگذار این کتابخانه که در این جای فراخ و وسیع که با آثار نادر و کلکسیون های قیمتی مزین است و زحمات و کوشش و فداکاری که از خود مایه گذاشته است سر تسلیم و احترام فرود میآورم.»

بعداً در سال ۱۹۵۳ م جواهر لال نهرو این خزانه قیمتی معنوی را دید و چنین نوشته است: «این کتابخانه را از توقع خویش بالا یافتم و آثار هنری که در این کتابخانه وجود دارد نمایانگر بخشی از تاریخ هند میباشد که همه را خوشحال میسازد.»

از گنجینه های نادر این کتابخانه یک جلد قرانکریم است که در سال ۱۲۶۹ م به سه سبک (نسخ، ریحان و ثلث) توسط خطاط مشهور دوره عباسی یاقوت المستانی خطاطی شده است. آثار خطاطی این خطاط نمونه گرانبهای است که چون مروارید و جواهر قیمتی و با ارزش میباشد. این قران به نحوی بسیار زیبا و عالی گل کاری شده است. افراد ایکه به ارزش آثار و نسخه های خطی دلچسپی و اشنایی دارند با دیدن ۱۲۳ صفحه زیبای تاریخ تیموریان متحیر میگرددند. یکی از نسخه ها (پادشاه نامه) است که توسط خطاطی به نام محمد امین به خط نستعلیق نوشته شده است که بیان کننده زندگی شاه جهان از تولد تا مرگ موصوف میباشد.

در دیوان های اشعار این کتابخانه یکی هم دیوان اشعار خواجه شمس الدین محمد شیرازی است که در قرن نهم هـ ق نوشته شده است که در حاشیه های این دیوان یادداشت های به قلم همایون و جهانگیر به چشم میخورد. (۴)

حکومت ولایت بیهار یا بهار به اجازه دولت مرکزی هند در سال ۱۹۶۲ م توسط نظامنامه جداگانه سرپرستی این کتابخانه را به یک کمیته عالی سپرد که در رأس آن والی ولایت متذکره قرار داشت. و در جمله اعضای کمیته یکی نفر از خانواده خدابخش نیز عضو بود.

مصارف این کتابخانه از بودجه دولت مرکزی پرداخت میشود و بیشتر از یک لک روپیه برای تعمیر کتابخانه تخصیص داده شده است و دولت هند تا حال برای اعمار و ترمیم و تزئین کتابخانه متذکره به مبلغ ۱۲۵۰۰۰ روپیه پرداخته است. (۵)

این کتابخانه با داشتن آثار و نسخه های نادر قلمی یکی از سرمایه های معنوی هند و [جهان] شمرده میشود. (۶)

پایان

حاشیه و زیرنویسها:

۱ - این کتابخانه امروز به نام خدا بخش اورنتیل پبلک لایبریری Khuda Bakhsh Oriental Library نامیده میشود.

- ۲ - با وجود آنهم تا سال ۱۸۸۰ م این کانون علمی ؛ کتابخانه شخصی خدا بخش بود. بالاخره کتابخانه متذکره در ۵ اکتوبر ۱۸۹۱ م توسط کورنر بنگال چارلس الفرید ایلیت انگلیسی افتتاح شد و هنگامیکه هند در سال ۱۹۴۷ م استقلال خویش را بدست آورد اکثر هر واسودیدو سوهونی حامی این مرکز علمی اصرار کرد تا این کتابخانه در هند حمایه شود. و روی این منظور در سال ۱۹۶۹ م کتابخانه خدابخش شامل فهرست کتابخانه های ملی هند گردید.
- ۳ - امروز این کتابخانه گنجینه مخطوطات زبان های ؛ عربی، فارسی - دری، اردو، ترکی و پشتو میباشد که تعداد آن شامل ۲۱۱۳۶ نسخه خطی است کتاب های مطبوع به تعداد ۲۰۱۸۱۹۰۴ جلد شامل کتابهای به زبانهای انگلیسی، عربی، اردو، فارسی، هندی، جرمنی، فرانسوی، پنجابی، روسی و جاپانی میباشد. و به تعداد کثیری روزنامه ها، رساله ها، جراید، ماهنامه ها و هفته نامه ها در این کتابخانه ارشیف شده است. علاوه بر آنها ۲۱۹۵ مایکروفلم، ۷۵۲ مایکروفورم، ۱۸۲ سلاید، ۲۰۴۱ آدیوکست و ۱۰۵۱ ویدیو کست نیز ذخیره گردیده است.
- ۴ - همچنان نسخه خطی از جامع التواریخ و سفیه الاولیا در این کتابخانه وجود دارد ضمناً در اکثر نسخه های قلمی دستخط و امضای سلاطین بایری به چشم میخورد.
- ۵ - بنابر بیان استاد بزرگوار پوهاند میرحسین شاه کتابخانه خدا بخش همچنان دارای یک هوتل یا مهمانخانه است که محققان و پژوهشگران میتوانند از آنها استفاده نمایند و تا زمانی که تحقیق شان پایان می پذیرد ؛ کرایه بپردازند.
- ۶ - کندهار - مجله ، د خدا بخش کتابخانه د اسلامی علومو د نوادرو خزانه ، ترجمه و حاشیه : شاه محمود محمود ، ش سوم، ۱۳۵۰ هـ.ش، ص ۱۱ - ۱۲ .